

Афанасенко В.К.
Кучерук В.Г.
ДНТУ

Соціально-психологічні наслідки безробіття

Соціально-політичні перетворення, які розпочалися в Україні у 90-х роках і продовжуються сьогодні, головною своєю метою мають вирішення різноманітних економічних та соціальних проблем, що виникають в державі. Безробіття, безперечно, є однією з найважливіших та найсерйозніших проблем, яка потребує якомога скорішого вирішення. Наслідки цього явища мають вплив не лише на економічний, але й на соціальний розвиток суспільства; страждає не лише економіка, але й кожний громадянин, що втратив роботу.

Нажаль, частіше за все оцінюється лише економічний ефект безробіття, який можна виразити за допомогою цифр, наприклад, кількістю вивільнених робітників та людей, що звернулися до центрів зайнятості, сумою виплаченої допомоги по безробіттю, розміром відставання фактичного ВВП від його потенційного рівня. Набагато складніше вимірювати соціально-психологічний ефект, який не піддається підрахунку.

Ми вважаємо, що соціальні наслідки безробіття треба розглядати в їх різноманітті: не лише негативні, але й позитивні, бо вони також мають місце в сучасній економіці.

Досліджуючи негативні фактори, перш за все слід відмітити, що безробіття традиційно вважалось недопустимим в СРСР (хоча в прихованій формі та обмежених масштабах існувало завжди). Це є одним з найбільш стійких стереотипів суспільної свідомості. Опитування 10 тисяч громадян, який був проведений Держкомстатом СРСР, продемонструвало, що три чверті опитаних негативно оцінюють появу безробіття. [1] Це говорить про те, що населення країн колишнього СРСР не було готово до системних перетворень, які здійснювалися в кінці 80-х і на початку 90-х років, а вище керівництво звикло приховувати проблему безробіття, витрачати кошти на утримування непотрібних робочих місць та не проводити перекваліфікацію кадрів, які б відповідали існуючим потребам. Таким чином, проблема безробіття приховувалась та погіршувалася, і після розпаду СРСР суспільство зіштовхнулося з невідомим раніше терміном –

безробіття, який, нажаль, виявився справжнім випробуванням для багатьох людей.

Не обминуло це явище і Україну. Майже всі 90-і роки дуже велика кількість підприємств простоювали без виробничої діяльності. Люди поневірялись без заробітку, втрачали здоров'я, надії, розпадалися сім'ї, були вимушені виїздити за кордон. [2] Саме в цей період держава масово втрачала висококваліфікованих спеціалістів з досвідом роботи та великим потенціалом, які не могли знайти роботу за фахом або не хотіли працювати за мізерні заробітні плати в невідповідних до їх кваліфікації умовах.

Багато працівників погоджувалися працювати без відпусток, лікарняних та понаднормово, щоб не втратити роботу. Нажаль, ця тенденція спостерігається і зараз, коли роботодавці просто ігнорують права працівника, який боїться вести боротьбу за свої права, навіть якщо розуміє, що закон на його стороні.

Тож, можливо, треба шукати корені цього страху втратити роботу, відчуття невпевненості в собі та в можливості захисту своїх прав ще у 90-х? Розуміння того, що саме так має бути, формується у людини на рівні підсвідомості [2] та деформує її сприйняття цієї ситуації на багато років та десятиліть.

Звичайно ж, завжди існували та існують люди, які не в змозі пристосуватися до змін на національному ринку праці. Значні диспропорції попиту та пропозиції робочої сили породили нові соціальні проблеми: довготривале безробіття, втрату джерела доходів, бідність.

За даними державного комітету статистики України, середня тривалість безробіття громадян, які перебували на обліку в службі зайнятості України, у 2000 році складала 23 місяці, а у 2008 - 11 місяців. [3] Навіть враховуючи тенденцію терміну перебування на обліку в службі зайнятості до зниження, тривалість безробіття в 11 місяців також є неприпустимою, бо мова йдеться про людину, яка по-перше має забезпечувати собі та власній родині достойний рівень життя, а по-друге має емоції та відчуття. Довгострокове безробіття пригнічує людину, вона стає пасивною, впадає в стан апатії. Не може не лякати той факт, що зараз не можуть знайти роботу не лише особи з низькою конкурентоспроможністю на ринку праці, але й особи з високим рівнем освіти та професійної підготовки. [4] Таким чином, людина втрачає інтерес до підвищення

рівня свого професіоналізму, прагне випадкових заробітків, розчарується та втрачає будь-яку надію.

Соціолог в Університету Джона Хопкінса доктор М. Харві Бреннер, який більше тридцяти років вивчав соціальні наслідки безробіття в США, встановив, що його збільшення в національних масштабах на один відсоток викликає ріст кількості самогубств на 4,1%, пацієнтів у психіатричних закладах – на 3,4%, ув'язнених – на 4%, кількість убивств підвищується на 5,7%.

До негативних наслідків на рівні індивіда безробіття також можна віднести погіршення соціально-психологічного клімату в колективі, невизначеність в завтрашньому дні, втрату кваліфікації, невпевненість у власних силах та можливостях, безініціативність, збільшення стимулу до здійснення злочину, деградацію особистості (п'янство, наркоманія тощо). [5]

Позитивні фактори впливу безробіття на суспільство в цілому та індивіда зокрема мають стимулюючий характер, тому на наш погляд, варто їх класифікувати в залежності від того, яку частину населення вони спонукають до дій: тих, хто вже втратив роботу, або тих, хто має робоче місце.

Ми вважаємо, що єдиним універсальним фактором для обох категорій є підвищення соціальної цінності робочого місця та значимості праці. Люди, які втратили роботу, починають більше її цінити, мобілізують усі свої можливості задля того, щоб знайти нове місце роботи. В суспільстві та в організаціях зростає повага до справжніх професіоналів, висококваліфікованих спеціалістів, яких навіть в період кризи керівники не наважились звільнити у зв'язку з великою роллю, яку вони відіграють у досягненні мети організації чи установи.

До факторів, які мають вплив на безробітних осіб можна віднести, по-перше, збільшення особистого вільного часу та свободи вибору місця роботи. Людина має більше часу для розвитку своїх можливостей та навичок, які можуть стати основою майбутньої роботи. Також це дає можливість більше часу проводити з родиною, дітьми, близькими (якщо, звісно, існує така можливість). Для деяких людей звільнення – це можливість віднайти в собі нові таланти, обрати нову сферу діяльності, змінити ставлення до життя. По-друге, звільнення дає можливість для безробітного використати перерву в зайнятості для перенавчання, підвищення рівня освіти. Ринок праці не є статичним, він

змінюється у відповідності до стану економіки, структури національного виробництва, потреб суспільства. Тому людям, що втратили роботу, потрібно перебороти відчуття невизначеності, шоку, безпорадності та приступати до активних дій, наприклад, відвідування курсів підвищення кваліфікації, отримання вищої або другої вищої освіти. Можлива також самозайнятість.

Також існують фактори, які позитивно впливають на зайнятих осіб. Наприклад, зростання конкуренції між працівниками. У даному випадку розглядається здорова та чесна конкуренція між співробітниками. Бажаючи втриматися на робочому місці, працівник починає ставитися до своїх обов'язків більш відповідально, намагається не лише виконати те, що заплановано, але й вдосконалити свою роботу, «максимізувати свою корисність» для організації, отримати визнання колег та роботодавця, розвивати свої професійні здібності. Стимулюючим фактором виступає також і підвищення інтенсивності та продуктивності праці. Робітник намагається виконати більше роботи, ніж раніше, не відмовляється від роботи поза нормою.

Слід відмітити, що всі ці стимулюючі фактори мають не лише прямий вплив на кожного окремого індивіда, а ще й непрямий на суспільство та економіку держави в цілому. Тому, на наш погляд, стимулювання кожного працівника, державна підтримка в пошуках роботи, отриманні освіти, перекваліфікації має стати одним із ефективних методів боротьби з безробіттям, тому що це явище перш за все впливає на кожну людину, кожну родину в державі. Саме агрегований показник усіх страждань, розчарувань, бідності та деградування людей, що втратили роботу, та їх родин і визначається терміном безробіття.

Література:

1. Ярыгина Т. Бедность - не порок, порочна система, её порождающая (Экономический анализ процессов, происходящих в социальной сфере)
<http://www.yabloko.ru/Publ/Articles/yaryg-15.html>

2. Трофанова Т.Г. Безробіття як фактор нівелювання економічних та суспільно-виробничих відносин (Підводні течії епохи безробіття) // Економіка, фінанси, право. – 2006. -№5. – с. 31-34

3. Державний комітет статистики України - <http://www.ukrstat.gov.ua>
4. Черниш Т., Власенко О. Сутність та особливості довгострокового безробіття в Україні // Україна: аспекти праці. – 2006. -№3. – с.8-12
5. Фатеєнко Н.В. Соціально-економічні наслідки безробіття // Формування ринкових відносин в Україні. – 2007. -№8. – с.114-117.